

NÁBOŽENSKÉ A ETNICKÉ MENŠINY III: VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVA ŽÁKŮ

Vietnamská menšina v ČR: Náboženství, kultura, soužití

Eva Pechová a Šárka Martínková

„Je mi 16 let. Se svými rodiči žiju od svých 11 let, předtím jsem žila v jedné české rodině v malém městě na severu Čech. Chovala jsem se jako čistokrevná Češka, o vietnamských tradicích a lidech toho věděla asi tolik jako o životě na Marsu. Příchodem do Prahy za svými biologickými rodiči to pro mě bylo dost překvapující, až stresující. Postupně jsem se sice vše naučila: jazyk, domácí práce, slavit svátky lunárního roku, zvykat si na klepny, že se nesmím tahat s kluky atd. Často si ale připadám jako POVIETNAMŠTĚLÁ ČEŠKA. Nevím, kam patřím, nemám domov. Češka nejsem, protože tak nevypadám, a jako Vietnamku mě Vietnamci neberou, protože neumím pořádně jazyk, nevím nic o kultuře, neposlouchám jejich hudbu a nechovám se tak, jak by se (prej) měla Vietnamka chovat. Necítím se bezradná kvůli tomu, že neznám kulturu... Problém je v tom, že mě ani neláká vietnamskou kulturu poznat. Navíc si vůbec nerozumím s rodiči. Snažím se být ‚hodná holka‘, neodmlouvám, nedělám špatné věci apod., ale jelikož máme každý jiný pohled na svět a oni preferují jen ten svůj, nikdy to mezi námi zkrátka nebude ok. Štve mě, že si pořádně nerozumím ani s Čechy, ani s Vietnamci... připadám si často jak z jiného světa.“

(Z diskuse vietnamské mládeže na *Lidé.cz*, fórum Vietnam, <http://forum.lide.cz/forum.fcgi?akce=forum_data&auth=&forum_ID=11323>)

1. Co se v této kapitole naučíte?

- Získáte základní přehled o náboženství a kultuře ve Vietnamu a o jejich proměnách v českých podmínkách.
- Seznámíte se s migrací Vietnamců do ČR a s formováním komunity do dnešní podoby.
- Načerpáte fakta o vietnamské komunitě, díky čemuž se naučíte vyčleňovat stereotypy a zobecňující informace v médiích – poznáte zároveň, že vietnamská komunita není jednodílná skupina a její příslušníci jsou lidé, kteří mají řadu starostí podobných těm našim.
- Získáte informace o prostředí, ze kterého pocházejí vietnamští žáci a žákyně – budete tak vnímavější k jejich potenciálním problémům a pochopíte kořeny jejich odlišného chování v některých situacích ve srovnání s českými žáky a žákyněmi.
- Seznámíte se s odlišnostmi v internetnické komunikaci i s rozdíly ve vnímání pospolitosti a individuality z pohledu asijské a euroamerické kultury.

2. Jak tyto znalosti využijete?

- Při výuce témat v oblasti *Člověk a společnost* a při výuce průřezových témat *Osobnostní a sociální výchova*, *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, *Multikulturní výchova* a *Mediální výchova*.
- Při předcházení konfliktním situacím ve třídě, které vznikají na základě interkulturních odlišností anebo zobecňujících stereotypů.
- Při vyhodnocování kvality informačních zdrojů pro výuku, při dešifrování manipulací nebo neuvědomělých stereotypizací v mediálních sděleních i v řeči žáků a žákyně.

3. Úvod

Vietnamská kultura je považována za jednu z nejstarších v regionu jihovýchodní Asie. Vzhledem k bohaté kulturní historii Vietnamu (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vietnam>) a působení mnohých duchovních a filozofických proudů je Vietnam často nazýván „křižovatkou jihovýchodní Asie“. I náboženství ve Vietnamu bylo vystaveno mnohým vlivům, které vedly na území Vietnamu k duchovnímu synkretismu (tj. splývání náboženských a kulturních prvků). Vietnamci, kteří přijíždějí do ČR, svoji kulturu přizpůsobují českým podmínkám, ale i na našem území dodržují své důležité svátky a praktikují náboženské rituály. Nemají většinou problém přijmout do své kultury i evropské (či české) duchovní i světské tradice. Větším úskalím harmonického života zde pro ně bývá například lpění na tradičním fungování rodiny a na kolektivnějším soužití i řešení problémů, které je v českých podmínkách leckdy těžce realizovatelné. Nejvíce si toto uvědomují mladí Vietnamci, kteří v ČR vyrostli. Často u nás také narážejí na nálepkování („Všichni Vietnamci jsou stánkaři“, „Vietnamci neplatí daně“, „Jedí psy...“) a nedostatek individuálního přístupu ze strany české veřejnosti, která více než jednotlivce a člověka s osobními problémy vidí celou komunitu. K tomu přispívají zásadní mírou média, která se málokdy zabývají konkrétními osudy Vietnamců u nás žijících, a spíš píše o vietnamské komunitě jako o jednolitě mase.

4. Faktografický výklad: Náboženství a kultura Vietnamu, migrace Vietnamců do ČR

Vietnamské náboženství

Vietnamci přivázejí do naší země mnohé ze svých tradičních kulturních zvyklostí. Zvyky vycházejí z dávných místních a čínských tradic, ale i z vlivů indické či moderní západní kultury. Vietnam je zemí s více než tisíciletou historií, během níž se na jeho území vystřídalo množství rozličných kulturních vlivů, jejichž prvky si Vietnamci se svým příznačným pragmatickým přístupem často přizpůsobili k vlastnímu užitku.

Náboženství ve Vietnamu od sebe nejsou tak striktně oddělena, jak nás tomu navykla evropská tradice, naopak navzájem se mnohdy prolínají. Kromě tří základních a nejdříve zavedených duchovních systémů, které formovaly vietnamskou kulturu – konfucianismu, taoismu a mahájánového buddhismu –, ovlivnily Vietnam v posledních staletích i náboženské proudy jako hinduismus, islám, křesťanství a théravadový buddhismus. Mezi prostými občany byl vždy nejpoblíbenější buddhismus, ale zároveň téměř všichni lidé, bez ohledu na sociální postavení, v praxi uctívají své zemřelé příbuzné – vyznávají tzv. kult předků.

Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, která vzešla z dávného animismu. Většina Vietnamců považuje vlivy nadpřirozených bytostí, jež v dobrém či špatném ovlivňují jejich osud, za samozřejmý díl života a ty tvoří součást komplikovaného duchovního světa vietnamského národa, který se navenek projevuje pověřivostí a striktním dodržováním s ní souvisejících praktik. Přestože pro Evropana může být víra v nadpřirozené bytosti, jako jsou různí ochránci domácnosti, vesnice, půdy apod., těžko pochopitelná, charakterizuje život většiny Vietnamců, a nezáleží přitom na jejich věku

Obrázek č. 1: Oltář předků. Speciální rodinný oltář, k němuž se Vietnamci modlí a přináší obětiny duším zemřelých předků, nechybí v žádné vietnamské domácnosti.

či společenské třídě. Této prastaré víře v nadpřirozený svět neodporuje ani příslušnost k náboženství podle našeho vidění světa, např. k buddhismu nebo křesťanství. Buddhismus, konfucianství a animismus částečně ovlivněný čínským taoismem se navzájem nevylučují, tyto nauky se v životě lidí spíše doplňují. Ke katolickému vyznání se ve Vietnamu hlásí až 8 milionů lidí, což je po Filipínách největší počet katolíků v Asii. V jižním Vietnamu také od 20. let minulého století existuje původní monoteistické náboženství Cao Dai, do určité míry organizované jako církev. Vyznačuje se snahou spojit prvky všech světových náboženství a kultur; vedle Ježíše Krista, Konfucia a Buddha tak uctívá třeba i francouzského spisovatele Victora Huga.

Duše předků patří spolu s posvátnými duchy, démony a čerty do nadpřirozeného světa Vietnamců. Kult předků má ve Vietnamu dlouhou tradici, jejímž prvním pramenem byly dávné animistické představy. Mezi duše předků jsou počítány nejen duše zemřelých rodičů, ale i prarodičů, jejich rodičů, duše všech vzdálených příbuzných a také duše mrtvých zakladatelů vesnice a prvních obdávatelů půdy. Všichni tito předci, respektive jejich duše, jsou uctíváni buď ve speciálním rodinném chrámu, nebo častěji přímo v domě, na trámu-oltáři, který je vyčleněn tomuto kultu. Obyčejně bývá oltář na levé straně od vchodu do místnosti, někdy také naproti němu. Rodinní předci jsou mrtví, nevidíme je, ale nikdy neopustili rodinu. Zajímají se o její osud, podílejí se na jejím štěstí i neštěstí. Jejich duše žijí, jedí, mají své potřeby; proto jim Vietnamci připravují dárky a jídlo. Ve zvláštní dny, na výročí úmrtí člena rodiny a odchodu jeho duše z tohoto světa, na Nový rok a při dalších slavnostních příležitostech (na svatbách, pohřbech, při narození dalšího člena rodiny) je těmto dárkům a pokrmům věnována zvláštní pozornost.

Vietnamské svátky

Vietnamské tradiční svátky odrážejí synkretický charakter vietnamské kultury a naznačují její bohatost a složitost.

Největší svátek lunární Nový rok je komplexem tradic a symbolických aktů. Během krátkého období novoročních svátků Vietnamci absolvují řadu náboženských obřadů a lidových rituálů, jež jim nařizuje společenský úzus a tradice, a vyjadřují své tužby spojené s celkovým vnímáním světa. Nový rok je momentem, kdy se vietnamská rodina schází – ze vzdálených koutů se domů vrací studenti i lidé, kteří odešli za prací. Také Vietnamci žijící v zahraničí touží navštívit Vietnam právě před Novým rokem. Lze říci, že pro Vietnamce je Nový rok spojením silvestra, Vánoc i Velikonoc; lidé bujaře oslavují u ohňostroje, scházejí se v rodinném kruhu, navštěvují své učitele, nadřízené, slavnostně hodují, zjišťují pomocí horoskopů svůj osud pro budoucí rok a modlí se u oltářů předků, v pagodách i taoistických chrámech. Celé oslavy trvají v současném Vietnamu zhruba týden. Datum vietnamského Nového roku je „posuvné“ vzhledem ke kalendáři „evropskému“, protože se řídí kalendářem lunárním. Platí však, že Nový rok je vždy mezi 21. lednem a 20. únorem, podle toho, kdy je v tomto období měsíc v novu (fáze Měsíce, kdy je Měsíc přikloněn k Zemi pouze neosvětlenou stranou).

Obrázek č. 2: Obětiny. Součástí i nejjednodušších ceremonií bývá obětování květin, falešných peněz a ovoce. Někteří lidé podle zvyku a vkusu přidávají sušenky či sladké rýžové bochánky a často také cigarety nebo alkohol.

je na podzim, 15. dne osmého lunárního měsíce. V tento den, kdy je Měsíc nejkulatější a nejjasnější, předpovídali lidé kdysi příští úrodu a obětovali dárky předkům a různým božstvům. Dnes patří tento svátek hlavně dětem, které se baví: oblečou se do veselých šatů, jdou s rodiči do města a pojídají zvláštní druhy rýžových sladko-slaných koláčků. Oblíbeným dárkem jsou v tento den různé druhy ovoce, papírové hračky a lampiony.

K významným náboženským svátkům patří zejména svátek 7. dne 7. lunárního měsíce, kdy se podle buddhistické tradice navracejí duše zemřelých na zem, aby si užily pozemských radovánek. Každá rodina musí pro tyto duše připravit oblíbené pokrmy a obětovat papírové předměty, které zesnulí mohou potřebovat. Velmi důležitým úkolem svátku vietnamských „dušiček“ je osvobození duší předků, kteří zemřeli nevhodnou smrtí (utonutím nebo sebevraždou) nebo těch, kteří po sobě nezanechali mužského potomka, jenž se má starat o rodinný oltář. Aby tyto duše našly klid a nemusely bloudit v nadpřirozeném světě, je třeba jim obětovat speciální pokrmy.

Migrace Vietnamců do ČR

Přítomnost Vietnamců v České republice souvisí s někdejší politickou orientací obou států a lze ji datovat již od 40. let minulého století. Do 90. let byla nicméně doba jejich pobytu vázána mezinárodními dohodami, které občanům socialistického Vietnamu nabízely vysokoškolské vzdělání nebo vyučení a praxi v československých podnicích. Možnost vycestovat do zahraničí měli jen skuteční premianti, potomci zasloužilých bojovníků za vlast nebo příbuzní funkcionářů Komunistické strany Vietnamu. V té době také všichni, kteří byli vybráni do tehdejšího Československa, absolvovali předodjezdové školení v českém jazyce a v ČSSR podléhali organizovanému dohledu vietnamských vedoucích a tlumočnicků. Největší počet vietnamských občanů zaznamenalo socialistické Československo v 1. polovině 80. let – přesahoval 35 tisíc osob, přičemž dvě třetiny tvořili dělníci. V této době současně začalo docházet k oboustrannému využívání situace – vietnamští dělníci byli stále více nasazováni do neatraktivních oborů, jimž se čeští pracovníci vyhýbali, na vietnamské straně se zase namísto snahy zvýšit si kvalifikaci stala dominantní motivací vidina výdělků.

Značný počet Vietnamců v ČR v současnosti vyplývá jednak z pozitivních zkušeností Vietnamců před rokem 1989, jednak ze vstřícných imigračních opatření v dalších obdobích. Po vytvoření ČSFR sice tehdejší vláda přerušila se socialistickým Vietnamem téměř veškeré politické i hospodářské styky a vietnamští pracovníci byli hromadně posíláni domů, tlak na jejich návrat do Vietnamu však nebyl důsledný. Řada Vietnamců využila možnosti získat živnostenský list, na jeho základě dlouhodobý pobyt, a s ohledem na úspěchy z postranního obchodování v 80. letech s tehdy nedostatkovým spotřebním zbožím (digitálními hodinkami, walkmany, džíny, péřovými bundami aj.) v jeho nabídce v podstatě pokračovala.

Na začátku 90. let si vietnamští obchodníci pronajímali stánky na tržištích (tato forma prodeje byla nejen nejméně nákladná, ale nadto ve Vietnamu zcela běžná) a mezeru na trhu zaplavili levným textilem a elektronikou z Asie. Koncentrovali se zejména v místech slibujících nejvyšší zisky, proto začaly vznikat jejich výrazné komunity ve velkých městech (v Praze, Brně, Ostravě, Chebu) a v pohraničí (v Železném Rudě, Aši, Potůčkách aj.), kde se orientovali na klientelu majetnějších sousedů. V Praze a Chebu si zároveň vzniklá konsorcia vietnamských podnikatelů pronajala prostorné objekty bývalých továren nebo kasáren, v nichž soustředila velkoobchod. Vietnamští studenti a pracovníci, kteří se po vypršení kontraktů odmítli vrátit domů, tak vytvořili pro nové vlny vietnamských imigrantů dostatečně fungující základnu. Změnilo se pouze složení nově příchozích Vietnamců – namísto privilegiovaných začali podstupovat cestu k nám lidé z chudších provincií. Ze státem dekretované, regulované a dočasné migrace se zrodila spontánní standardní ekonomická migrace, motivovaná zlepšením životní úrovně.

Formování vietnamské komunity po současnost

Nově příchozí a nezkušení se soustřeďovali kolem osob se zkušenostmi s českou realitou, tím se začaly formovat první lokální komunity, uvnitř kterých zároveň vznikaly skupiny Vietnanců, jež držely spolu: spojovaly je rodinné vztahy, původ ze stejného kraje ve Vietnamu, zájmy jednoho tržiště apod. V polovině 90. let, když se vietnamští obchodníci v ČR již do jisté míry etablovali, a stát navíc usnadnil příchod migrantů na základě sloučení rodiny, zvedla se též vlna příchozích rodinných příslušníků (manželek, dětí), čímž začaly vznikat rodinné okruhy a komunita v pravém slova smyslu. Vietnamské etnikum v naší zemi jako celek stále více postupovalo směrem vnitřní strukturalizace a autonomní stratifikace, přičemž základním spojujícím elementem jeho fungování v ČR se stala tržnice a ústředními postavami vietnamské komunity dovozci zboží a majitelé tržnic, poskytující zboží a pronájmy menším prodejcům.

Éru stánek a tržnic dnes sice stále více nahrazují kamenné obchody, s rostoucími nároky na životní standard uvnitř komunity nachází uplatnění i čím dál více vietnamských odborníků (různých řemeslníků, architektů, počítačových expertů, profesionálních fotografů, zpěváků, žurnalistů aj.), přesto většina Vietnanců nadále sleduje stopy svých krajanů. Jazyková bariéra i nedostatek kapitálu mnohým brání v samostatném podnikání či práci bez závislosti na komunitních obchodních sítích a nedostatečná orientace v českém podnikatelském sektoru rovněž nenabízí příliš možností, jak ze zaběhnutých komunitních struktur vykročit.

Nejvýraznější dělení pro ekonomickou i společenskou hierarchii komunity vietnamských migrantů do ČR představuje doba příchodu. Nejvýše stojí tzv. starousedlíci se zkušenostmi z předrevolučního období, dále společenství porevolučních Vietnanců příchozích v 90. letech (tj. v době, kdy ještě plynuly z podnikání v tržnicích velké zisky). Na nejspodnější části žebříčku se obvykle nacházejí nově příchozí a nezkušení, kteří se současně pro krajany znalé českých poměrů stávají výnosným byznysem v oblasti zprostředkovatelského servisu tlumočnických, překladatelských, právních, ekonomických a dalších služeb. Kvůli jazykové bariéře, neznalosti prostředí, nedostatku času k sebevzdělávání pro pracovní zaneprázdněnost, ale také v důsledku utrzování privilegovanými jednotlivci o jejich nepostradatelnosti při komunikaci s českými úřady se na tomto systému stala závislá převážná část komunity.

Většina ekonomicky aktivních Vietnanců totiž přijela a přijíždí do ČR s vidinou výděлку a následného návratu do vlasti. Žijí tak u nás v pocitu provizoria, jenž má velký vliv na jejich motivaci učit se česky i poznávat hlouběji ČR. Po několika letech života zde strávených, zvláště následovala-li je rodina či rodinu vytvořili zde, si sice mnozí uvědomují, že jejich zdejší pobyt se protáhne, toto zjištění však vedlo spíše k posilování komunitní enklávy uprostřed většinové společnosti (tj. ke stále rozmanitější nabídce služeb uvnitř komunity, včetně vydávání hned několika vietnamských časopisů s informacemi o dění v ČR i ve Vietnamu a samozřejmě v komunitě samotné aj.). Na druhou stranu mladá generace Vietnanců vyrůstající v naší zemi nastoupila díky školní docházce cestu intenzivní integrace do většinové společnosti, čímž do uzavřeného charakteru vietnamské komunity začala výrazně promlouvat.

Vietnamci z řad starousedlíků často působí ve spolcích zastupujících vietnamskou komunitu navenek (ve Svazu Vietnanců v ČR [<http://www.hvn.cz>], Svazu vietnamských podnikatelů aj.) a snaží se též o zachování kultury v komunitě (pořádají hromadné oslavy Nového roku či Svátku středu podzimu, organizují sportovní utkání či společenská setkání při významných příležitostech).

V současnosti žije v České republice (dle údajů ČSÚ k 31. 7. 2009) 61 998 vietnamských občanů s povolením k trvalému (35 402 osob) nebo dlouhodobému pobytu (25 596 osob). Do roku 2005 byl nárůst počtu Vietnanců v ČR z větší části způsobován přizváním člena rodiny, který se zapojil do rodinného podnikání, a současně zvyšující se porodností; ve zmíněném období začalo tvořit komunitu dle dat ČSÚ až 21 % dětí ve věku do 14 let. Počínaje rokem 2007 však došlo k výrazné proměně dosavadní struktury komunity. Poptávka po pracovní síle v českém průmyslu způsobila příchod až 20 tisíc Vietnanců, opět

na dělnické pozice v továrnách, a to bez zdejších příbuzenských vazeb. Tito pocházejí většinou z málo vzdělané vrstvy obyvatelstva venkovských oblastí, přijeli s naprostou neznalostí českého jazyka i socio-kulturního prostředí, a ještě obrovsky zadlužení za zprostředkování cesty sem. Důvody, proč tolik Vietnamců stále touží vycestovat za prací do České republiky (a na Západ vůbec), jsou však pochopitelné: Ve Vietnamu panuje vysoká nezaměstnanost, navíc všichni Vietnamci žijící v zahraničí při své návštěvě Vietnamu vytváří dojem úspěšných a bohatých podnikatelů, ačkoli ve skutečnosti tomu tak vůbec být nemusí.

5. Analytický výklad: Život vietnamských imigrantů v ČR

Vietnamská komunita v očích majority

Jaký přívlastek „běžného příslušníka majority“ napadne ke slovu „Vietnamec“? Ačkoli éra podnikání vietnamských obchodníků v tržnicích se chýlí ke konci, valná většina českých občanů si k němu přesto dosadí „stánkař“. I přesto, že se čím dál více setkává s vietnamskými obchodníky v kamenných obchodech, i když zaznamenává jejich děti s plynulou češtinou vprostřed kolektivu českých kamarádů. Jaké další stereotypní představy o vietnamských spoluobčanech si majorita utvořila?

Obecně se negativní stereotypy spojené s Vietnamci tematicky pohybují v prostředí jejich podnikání v tržnicích, hospodářské kriminality, pěstování marihuany a mafie. Naopak pozitivní stereotypy vyzdvihují vietnamskou pracovitost a výborné studijní výsledky mladé generace. Názory na danou komunitu však většinou příslušníků majority neformují osobní zkušenosti, ale zejména zprávy z doslechu, nejmýrněji zprostředkované médii.

Co tedy „běžný příslušník majority“ ví o vietnamské komunitě? Vidí Vietnamce na tržištích u stánků s levným textilem, v obchodech s ovocem a zeleninou či ve večerkách otevřených dlouho do noci. V sousedství vietnamských bytů zaznamená maximálně nezvyklé pachy z přípravy vietnamských jídel. A jaký pohled nabízejí média? Naprostá většina mediálních zpráv o vietnamské komunitě se týká kriminality – vidíme razie na tržištích, odhalené pěstírny marihuany, nekolovaný tabák a alkohol, padělané zboží atp. Dokáže si divák na základě takových informací představit Vietnamce jako člověka, který tu žije a má všední starosti s prací a rodinou podobné těm našim, ale současně ze své pozice cizince ještě spoustu dalších, o nichž český občan nemá tušení?

„Každé město i malá místa v ČR jsou obsazována Vietnamci, jejichž přesný počet nikdo nezná. A právě ty večerky a hospůdky jsou dobrou pračkou na legalizování peněz z toho konopí.“

„V posledních letech se velmi rozmohly vietnamské večerky a obchody se zeleninou. Často na místech, která předtím patřila českým majitelům... ale... jaksí se neuzivila. Ptáte se proč? No, protože české večerky platily daně, sociální a zdravotní pojištění za zaměstnance. Protože neprodávaly pod pultem spoluobčanům drogy. Protože české večerky neprodávaly padělané zboží.“

(Názory převzaté z diskuse k článku: Jiří Bosák, „Vietnamci nám Čechům berou práci!“, *iDNES.cz*, <<http://jiribosak.blog.idnes.cz/c/128470/Vietnamci-nam-Cechum-berou-praci.html>>)

Média ukazují vietnamskou komunitu jednostranně, informují jen o tom, co majoritu určitým způsobem „pálí“, a tedy co ji zaujme, čímž si současně to které médium zajistí sledovanost. Hovořit o vietnamské komunitě jako o jednotné skupině je však velice zavádějící. Sám pojem komunita Vietnamce v podstatě škatulkuje, neboť jsou pod něj ve svém důsledku zahrnováni všichni jedinci vietnamské národnosti, ale již nenahlíží skupinu v jejím rozvrstvení. Na území ČR přitom žije mnoho různých vietnamských skupin či jedinců, kterých se jakékoli zobecňování komunity osobně dotýká (zvláště jedná-li se o spojování s kriminálními živly); někteří se ani za členy vietnamské komunity nepovažují,

stali se českými občany. Vietnamce na našem území můžeme rozlišovat na základě místa pobytu (vzájemně se od sebe liší komunity Vietnamců v Praze, Chebu, Chomutově, Potůčkách či Domažlicích aj.), na základě délky jejich pobytu v ČR a obživných aktivit směřovaných vně či dovnitř komunity (vlivní podnikatelé, prodejci, dělníci, zprostředkovatelé atp.) a také z generační perspektivy. Tendence hodnotit jevy, resp. menšinové komunity, jež dobře neznáme, zobecňujícím soudem (v negativním i pozitivním smyslu) je v podstatě přirozená, nikoli však spravedlivá a citlivá; soudit skupinu čítající několik desítek tisíc na základě neúplných informací a jednostranných zpráv o kriminalitě některých jedinců je nadmíru ukvapené a nepřesné.

Mýty a fakta o vietnamském podnikání

„O Vietnamce se nestarám, ale když vezmu toto:

1) např. na Žižkově je na každé ulici tak 10 obchůdků, vchody vedle sebe, přes cestu další atd. atd., není možné z těch tržeb mít ani na nájem;

2) večer vidím, jak Vietnavec nahází do rulety 180 tis.

Když kouknu na bod 1 a 2 a dělám si z toho závěr, tak mi tu něco nesedí.“

(Názor převzatý z diskuse k článku: Jiří Bosák, „Vietnamci nám Čechům berou práci!“, *iDNES.cz*, <<http://jiribosak.blog.idnes.cz/c/128470/Vietnamci-nam-Cechum-berou-praci.html>>)

Pokles zájmu zákazníků o zboží z tržnic způsobil mnohým vietnamským rodinám závislým na příjmu z tohoto podnikání nemalé potíže. Ti šťastnější s kapitálem se přesunuli do kamenných obchodů, avšak neznamená to, že jejich příjmy se nějak razantně zvýšily. Výběr sortimentu v obchodě tak souvisí především s nízkými pořizovacími náklady. Rozšířeným jevem je současně obsazení vhodné lokality více vietnamskými obchodníky se stejným sortimentem najednou. Z pohledu Evropana je takový systém nepochopitelný, neboť jej vnímá jako vytváření konkurenčního prostředí, případně se mylně domnívá, že se jedná o řetězec obchodů patřící jednomu majiteli. Vietnamští obchodníci si však ze své země přivezli jinou zkušenost. Ve Vietnamu funguje uliční systém prodeje, takže každá ulice soustřeďuje pouze obchodníky s určitým typem zboží (některé ulice dodnes nesou název zboží, s nímž se zde obchodovalo – například ulice Vějířová, Hedvábná, Bambusová aj.). K tomu podstatná část vietnamských obchodníků stále funguje na principu nápodoby krajanů.

Část Vietnamců se v ČR dobře etablovala a někteří z nich výborně ekonomicky prosperují. Nepatří k nim však drobní živnostníci provozující obchody s potravinami či ovocem a zeleninou. Hazard v částkách, jež jsou zmíněny v komentáři na začátku kapitoly, je většinou výsadou majetnějších Vietnamců. Ačkoli je pravda, že i ostatní skupiny si rády zahrají karty o peníze, stolní hry podobné šachům, ruletu nebo na hracích automatech. Hazardní hry bohužel patří k životu části vietnamské populace a prohrané částky leckdy překračují finanční možnosti hráčů. Pokud některý Vietnavec prohraje 180 tisíc v ruletě, nelze to automaticky vztahovat na celou komunitu (drtivá většina nikdy ruletu nehrála), ani spojovat s prodejcem ovoce a zeleniny, kterého známe z vedlejší ulice. Takové zjednodušování a paušalizování je sice pohodlné, ale neodpovídá realitě.

„A co obrovské daňové úniky, podplácení celníků? Teď, když už mají kamenné obchody, zaměstnávají důchodce na dohodu za 40 Kč/hodinu (Bruntál), to není fér, my jsme přehlíželi jejich některé praktiky, a oni nejsou schopni ani dát práci našim lidem. A k čemu je jim to pěstování konopí? Nestačí jim to, co získali? Nikdo jim nebere pracovitost, vietnamský prodejce zeleniny určitě nikomu nevdá... ale stejná pravidla musí být pro všechny. V pracovitosti nás předčí, stejně bohužel v obcházení zákonů.“

(Názor převzatý z diskuse k článku: Jiří Bosák, „Vietnamci nám Čechům berou práci!“, *iDNES.cz*, <<http://jiribosak.blog.idnes.cz/c/128470/Vietnamci-nam-Cechum-berou-praci.html>>)

Vzhledem k obrazu, který o Vietnamcích vytvářejí média, získávají Češi někdy dojem, že nikdo z vietnamské komunity neplatí daně a že všichni pěstují konopí. Málokdo zná však nějakého Vietnamce či Vietnamku blížeji, a jeho hodnocení je založeno na zobecnění jednotlivé informace z tisku či televize. Je příznačné, že o úskalích cizinců žijících na našem území už média nepíší: Vietnamci vynakládají oproti Čechům velké náklady na zařizování svých dokladů (vzhledem k jejich omezeným jazykovým znalostem a náročnosti procedury platí např. za prodloužení povolení k pobytu zprostředkovatelům namísto tisícikorunového kolku až desetinásobek), hradí si zdravotní pojištění, které cizincům s dlouhodobým pobytem pokrývá jen velmi omezenou zdravotní péči, platí často vyšší nájmy za prostory obchodu i bytu, potýkají se se složitými zákony, kterým velmi často nerozumí, a bohužel také narážejí na nedůvěru a xenofobii ze strany české společnosti.

Abychom dotvořili skutečnou sociální strukturu vietnamských podnikatelů, nemalému počtu z těch, kteří začali podnikat v době rozkvětu vietnamského obchodu v první polovině 90. let, se podařilo díky znalostem prostředí a zásluhou intenzivního pracovního nasazení vypracovat do vlivných podnikatelských pozic. Pomineme-li podnikatele orientující se na vlastní komunitu (případně na asijské komunity v sousedních státech), najdeme vietnamské vlastníky velkých firem či řetězců, které pronikly i do nevietnamských obchodních center – např. Sportisimo (síť obchodů se sportovním oblečením), Panda či Li Vu (síť provozoven fast foodů). Tyto úspěšné vietnamské firmy jsou dokladem toho, jak jsou v majoritě rozšířené předsudky o vietnamském podnikání zavádějící.

Aspekty fungování vietnamské komunity

Na semknutosti a separovanosti vietnamské komunity od majority se podílí jednak ekonomické faktory zdejšího pobytu, jazyková bariéra a kulturní odlišnost, jednak i vzájemná sociální provázanost a hierarchie komunity. To všechno přispívá k vytváření specifické semknuté sociální sítě, kterou podporuje i geografická vzdálenost obou zemí.

„Kvůli krizi mnoho Vietnamců v Česku přišlo o práci, a tak zamířili do Sapy,“ řekla předsedkyně výboru pro multikulturní soužití místního zastupitelstva Pavla Jedličková. „To, co tu vzniklo, je prostě ghetto. Je to záležitost bezpečnosti celé České republiky,“ tvrdí Jedličková.“

(Výrok převzatý z článku „V pražské Libuši hrozí vznik domobrany proti vietnamské menšině“, *Novinky.cz*, <<http://www.novinky.cz/domaci/196713-v-prazske-libusi-hrozi-vznik-domobrany-proti-vietnamske-mensine.html>>)

„Jednoduchá pravda – čeho je moc, toho je příliš. Kdo bydlí v okolí, ví svoje... a je to vidět na celé „čtyrce“, prostě Sapa je centrum a okolí je doslova „kolonizováno“ Asijscema.“

(Názor převzatý z diskuse k článku „Little Hanoi vs. domobrana“, *Týden.cz*, <http://www.tyden.cz/tema/little-hanoi-vs-domobrana_165148.html>)

Velké vietnamské tržnice jsou, dá se říci, samostatným asijským světem. Jejich prostory nabízejí veškeré potřebné služby na jednom místě a současně vytvářejí centrum předávání informací i neformálních kontaktů. Proto tato místa vyhledávají a navštěvují i Vietnamci, kteří v nich ani nenakupují, ani nepracují. Centrem obchodním, správním, kulturním i mediálním se pro vietnamskou komunitu v ČR stala pražská velkoobchodní tržnice Sapa (<<http://www.sapa.biz/>>) v Praze-Libuši. Vedle skladů a prodejen sídlí v areálu významné podnikatelské subjekty i krajanská sdružení, která tu pořádají komunitní sjezdy a slavnosti ve významné vietnamské svátky nebo při významných událostech, redakce vietnamských časopisů tištěných u nás (všechny vietnamské týdeníky – např. *Tuan Tin Moi / Novinky týdne, Suc Song / Sila k životu* aj. – vznikající v českých poměrech ve vietnamštině obsáhle informují o dění ve Vietnamu, ve světě, v ČR a o událostech v komunitě samotné, udílejí se v nich také právnické a jazykové rady pro život v českém prostředí atd.) a celá řada zprostředkovatelských firem poskytujících tlumočení, překlady

a poradenství všeho druhu. Vedle toho zde najdeme řadu restaurací a bister, kavárny, kasina, herny s automaty, sázkové kanceláře, cestovní a realitní kanceláře, ale i vietnamské lékaře, svatební agentury, kadeřnictví, prodejny potravin dovezených z Vietnamu, půjčovny vietnamských filmů či prodejny vietnamské hudby. Funguje zde jazykové středisko s výukou českého jazyka, doučování a přípravné kurzy k přijímacím zkouškám na střední a vysoké školy pro vietnamské žáky a studenty, výuka vietnamštiny pro vietnamské děti narozené v ČR, mateřská školka, centrum bojových umění i buddhistická svatyně. Tržnice Sapa se stala branou do České republiky pro všechny Vietnamce, kteří k nám přicestují, a „Mekku“ pro ty již zde žijící.

Vzhledem k tomu, že generace migrantů příchozích z ekonomických důvodů věnuje veškerý čas práci, k doučení českého jazyka chybí jednak čas, jednak motivace – tato generace přijela vydělat peníze, nikoli se v Čechách primárně usadit. Díky tendenci k vytváření etnicky vyhraněných obchodních a komunikačních center (tržnice) a mimořádně rozvinutému systému zprostředkovatelských služeb, které Vietnamcům kompenzují neznalost jazyka, kulturní odlišnost a přitom nutnost praktické komunikace s majoritou a jejími institucemi, mohou Vietnamci u nás existovat i bez hlubší integrace do většinové společnosti; pro většinu z nich zůstala nezbytná pouze integrace do ekonomického systému. Zmíněný zprostředkovatelský servis provozují firmy nebo jednotliví živnostníci, kteří krajanům za příslušné poplatky zařizují záležitosti na českých úřadech (povolení k podnikání, daně, pojištění, řidičské průkazy, překlady aj.), poskytují poradenství a informace o českém podnikatelském prostředí, vyhledávají bydlení, tlumočí při vyšetření u lékaře, ve školách, které navštěvují jejich děti atd. Využívání těchto služeb však stojí imigranty nemalé finanční částky (viz předchozí oddíl).

Jazyková a kulturní bariéra Vietnamců, včetně pocitu dočasnosti zdejšího pobytu vytváří dojem uzavřenosti a nezájmu o komunikaci s majoritou, a neprůhlednost komunity pak podporuje vymýšlení a šíření dalších stereotypů.

„Asiati se snaží o všechno jiné než o poctivou práci, zaměstnávají prodavačky načerno a platí jim méně než polovinu minimální mzdy. V restauracích vaří mnohdy z pašovaného krysího masa z Kambodže a Vietnamu anebo z místních psů a koček.“

(Názor převzatý z diskuse k článku, Jiří Bosák, „Vietnamci nám Čechům berou práci!“, *iDNES.cz*, <<http://jiribosak.blog.idnes.cz/c/128470/Vietnamci-nam-Cechum-berou-praci.html>>)

Vietnamská kultura v českém prostředí

V kontextu svého vývoje dospěla vietnamská komunita, složená původně víceméně ze samých obchodníků, k určitému duchovnímu obození. O náboženská uskupení Vietnamců v ČR tak není nouze, ať už se jedná o buddhisty, katolíky, nebo sbor evangelíků. K buddhistickému vyznání se hlásí podstatná část obyvatel Vietnamu a buddhistické svatostánky také založili vietnamští starousedlíci v Praze, Brně, Chebu, Varnsdorfu či Potůčkách. Záměrem významných představitelů komunity se současně stalo vybudování buddhistického chrámu přístupného široké veřejnosti v blízkosti pražské Sapy. Taktéž křesťanská část Vietnamců má silné zastoupení; vietnamští katolíci nechyběli při vítání papeže Benedikta XVI. v ČR. Za zmínku stojí i příklon některých českých Vietnamců ke Svědkům Jehovovým.

V České republice, stejně jako ve Vietnamu dodržují Vietnamci své tradiční svátky. Vietnamská komunita lpí zejména na důkladných oslavách Nového lunárního roku – vietnamské organizace a vietnamská ambasáda pořádají velké sešlosti pro stovky lidí s prezentací vietnamské kultury a vietnamské rodiny i v soukromí dodržují důležité rituály a zvyky.

Během podzimu mohou zas vietnamské děti oslavit svůj druhý svátek dětí. Kromě toho českého je totiž čeká 15. 8. lunárního kalendáře *Tet trung thu* – Svátek středu podzimu. V ČR pořádají zástupci

vietnamských organizací pro děti velkou slavnost: jsou k dispozici kolotoče, stánky se sladkostmi a výborní žáci a studenti dostávají diplomy za svůj prospěch.

Česká buddhistická komunita Vietnamců také nezapomíná na svátek zemřelých – 7. 7. lunárního kalendáře si tento den připomíná náboženským obřadem a setkáním svých příznivců v pražském obchodním areálu Sapa.

Interetnické rozdíly v komunikaci

Vietnamština je od češtiny velice vzdálená, jazykoví odborníci dokonce uvádějí, že oba jazyky jsou na jazykovém protipólu. Lektorky českého jazyka pro cizince zase mají praktické zkušenosti s výukou češtiny pro Vietnamce a také ony se shodují, že pro Vietnamce je čeština velice složitá a trvá mnoho let, než si ji člověk osvojí.

Vietnamština se stejně jako čeština zapisuje latinkou, což je mezi asijskými jazyky poměrně výjimka (latinkou se zapisuje už jen turečtina, indonéština, malajština a filipínština), ale to je snad jediná podobnost, kterou mezi oběma jazyky najdeme. Vietnamština nečasuje, neskloňuje, velice sporadicky rozlišuje slovní druhy, čas se ve větě vyjadřuje úplně jinak, než jsme zvyklí v češtině, neexistuje tykání a vykání, ale rozlišuje se naopak mnohem více způsobů společenského oslovení. To jen namátkou některé jazykové odlišnosti. Pro Vietnamce žijící u nás je česká gramatika velice složitá, slova jsou dlouhá a těžce vyslovitelná, myšlení v jazyce pochopitelné až po dlouhém studiu. Proto čeština z úst Vietnamců může znít komicky; jinak vyslovují jednotlivé hlásky, pro nás nesmyslně zkracují slova (místo „do Českých Budějovic“ mezi sebou říkají „do Českých“, místo „do Karlových Varů“ říkají „do Ká“), nerozumějí vykání a tykání, nečasují a tak dále. Úplně stejně jsou na tom Češi, kteří se učí vietnamsky. I po mnoha letech ve Vietnamu se nemusí domluvit a mnozí používají pouze pár základních slovíček ke komunikaci. Vietnamština pro ně má velice těžkou výslovnost a nepochopitelnou strukturu. Mnoho Čechů ve Vietnamu tedy po deseti letech pobytu umí pouze oslovit číšníka, objednat si pivo, jídlo a nakoupit základní potraviny. A to jsme prozatím hovořili jen o komunikaci pomocí jazyka. Dalším nečekaným úskalím bývá řeč těla a tzv. neverbální komunikace – třeba úsměv.

„Říkal jsem mu, že s tím strojem nemůže takhle zacházet, nebo ho rozbije. Ale on se jen usmíval, šel a udělal to znovu. Tak mu nadávám, a on se zas usmívá. To už mě opravdu naštvál!“

(Osobní zkušenost mistra z dílny malé české továrny)

Úsměv ve Vietnamu nevyjadřuje pouze radost, spokojenost či výsměch, ale lidé se usmívají i v momentech, kdy druhému chtějí sdělit, že se omlouvají, že se cítí trapně, ale i v případě, že nerozumějí, to mohou sdělovat úsměvem. Podřízený také většinou není zvyklý dívat se nadřízenému do obličeje – je to považováno za nezdvořilost. Odlišně se také lidem naznačuje nesouhlas, jinak se na lidi posunky ukazuje, aby přišli k vám ...

Neznamená to však, že všichni Vietnamci budou z komunikace s Čechy zmateni nebo se s námi nedomluví. Jejich porozumění se bude odvíjet od toho, jak jsou v ČR dlouho, jestli přišli z města, či z venkova, a kolik času tráví pravidelně s Čechy, kolik jim je let a jak dlouho studovali. Také to samozřejmě souvisí s tím, jak zřetelně vyslovuje Čech, se kterým mluví, a jestli si možná nedorozumění obě strany uvědomují a ověřují si, zda si porozuměly.

U mladých Vietnamců, kteří u nás vyrostli, se velice často setkáváme se skvělou češtinou, která se stala jejich prvním jazykem, ovšem úroveň jejich znalosti vietnamštiny může být různá: od výborné znalosti až po základní slovní zásobu, která mnohdy sotva stačí k obecnému rozhovoru s rodiči u stolu.

Vietnamská mládež versus komunita a majorita

„dhiep: Myslíte si, že podíl ‚počeštěných‘ mladých Vietnamců tady je větší než těch, kteří si stále zachovali vlastnosti svého původu? Nebo si myslíte, že ‚počeštěných‘ je méně? A jací jste vy? :))

Aaanique: Jde o to, že jsem napůl od všeho a nejde se jen tak zařadit např. k Čechům... navíc ani jako Češka nevypadám... jsem zkrátka ‚nezařazená‘ a už se s tím musím smířit...

dhiep: Šikmé oči nerozhodují :))

LittleGirlFromMacao.vn: Ale rozhodují :-))

dhiep: No jo, žijeme v zemi ‚Kde domov můj, kde domov můj...‘ :-))“

(Z diskuse vietnamské mládeže na *Lidé.cz*, fórum Vietnam, <http://forum.lide.cz/forum.fegi?akce=forum_data&forum_ID=11323>)

Potomci vietnamských imigrantů u nás navštěvují české školy, vzdělávají se podle českého vzdělávacího systému, osvojují si tedy český jazyk a získávají znalosti české kultury. Články o školních úspěších generace vietnamských potomků se staly zpestřením na straně českých médií – zejména díky těmto článkům začala česká veřejnost vnímat Vietnamce ještě jinak než pouze jako obchodníky. Obojí je přitom důsledkem provázanosti a strategie nápodoby ve vietnamské komunitě: každý nový příchozí Vietnamec bez zkušeností s českou realitou automaticky provozuje formu podnikání svých krajanů, současně tradiční vztah Vietnamců ke vzdělání způsobily nezbytnost studia dětí výhradně na gymnáziu, spojeného navíc s výhrami ve znalostních soutěžích, a nakonec úspěšné absolvování vysoké školy ekonomického nebo technického zaměření, resp. oborů vnímaných vietnamskými rodiči jako perspektivních.

Vietnamští studenti tráví mnoho hodin po vyučování opakováním látky a různými formami doučování. Také během prázdnin a víkendů mnohé z nich docházejí na doučování vietnamštiny a češtiny či na přípravné kurzy na střední nebo vysokou školu. Tento jev je způsoben i formou vietnamského vzdělávání přímo ve Vietnamu. Vietnamský student prakticky nezná oddechu od školy, žáci a studenti se učí v podstatě od rána do večera. Sobotní a večerní výuka je běžná. Ve Vietnamu také mladí lidé tráví mnohem méně času volnočasovými a zájmovými aktivitami než čeští studenti. To ovlivňuje i očekávání vietnamských rodičů od české školy. Vietnamští rodiče bývají překvapeni, když děti přijdou v ČR ve dvě hodiny ze školy a ve tří mají hotové úkoly. Snaží se tedy volný čas dětí zaplnit nějakým dalším studiem.

Zároveň vietnamské rodiny zpravidla chovají ve velké úctě učitele a učitelky svých dětí. Vychází to z konfuciánského přístupu k elitám, kam učitelé patřili. Je to opět tradiční pohled na toto povolání. Stejně tradiční je obdarovávání učitelů ve dny svátků či u příležitosti konce roku. Tento zvyk velice často přinášejí i do českých škol.

Vietnamská společnost chovala ke vzdělancům vždy velkou úctu, není tedy divu, že jsou vietnamští žáci a studenti svými rodiči vedeni k tomu, aby učení a studijní prospěch brali za svůj prvořadý úkol. Silný nátlak rodičů na děti v této oblasti se významně podílí na tom, že mají často nejlepší studijní výsledky ve třídě a úspěšně reprezentují sebe a své školy na nejrůznějších vědomostních soutěžích a olympiádách.

„(...) na mě jsou teda pyšní možná i kvůli tomu, že se roznáší, že mají chytrou, hodnou, poslušnou a pracovitou dceru... oni si zakládají mezi Vietnamci na tom, že mají dceru, která nejenže studuje na gymnáziu, ale vyhrává i olympiády :D Rodiče ví, že nejsem ta typická hodná vietnamská holka, ale všichni ostatní členové vietnamské komunity kolem nás si to myslí – a tak to vyhovuje jak rodičům, tak i mně, aspoň se o mně nevedou žádný drby.“

(Vietnamská studentka k tématu „Pravidla v rodinách“ v diskusi na *Lidé.cz*, fórum Vietnam)

Pracovní zaneprázdněnost rodičů a současně tlak na děti, aby uspěly v majoritní společnosti, však přinesly důsledky, s nimiž mnoho vietnamských rodičů nepočítalo a podcenilo je. Vietnamské děti zapo- mínají či se nikdy nenaučily vietnamštinu písmem a mnohé z nich už vietnamsky ani dobře nemluví. V češtině mezi sebou komunikují i sourozenci, ačkoli jejich rodiče se zvládli naučit česky pouze základní fráze pro upotřebení v obchodě.

„(...) Jenže pak jsme se odstěhovali do Čech, naši mě dali na hlídání do české rodiny, kde jsem strá- vila sedm let. Chtěli, abych se asimilovala a naučila co nejrychleji česky. U ‚mamin‘ jsem mluvila česky, ve škole jsem mluvila česky. Kamarádi čeští, básničky české, písničky české. Domů k našim jsem jezdila jen na víkendy a to jsem nijak zvlášť vietnamsky nemluvila. Když se dnes baví skupinka mých krajanů vietnamsky, cítím se jako vyvrhel a zcela mimo mísu.“

(Z článku vietnamské blogerky Do Thu Trang, „Ty neumíš vietnamsky? Eee?“, *blog.iDNES.cz*, <<http://do.blog.idnes.cz/c/97317/Ty-neumis-vietnamsky-Eee.html>>)

Velkou roli v procesu integrace vietnamských dětí do české společnosti, ale také často nezamýšlenou roli v oslabení porozumění mezi generacemi ve vietnamských rodinách sehrály české „tety“ a „babič- ky“. V některých oblastech ČR se institut českých chův ve vietnamských rodinách velice rozmohl, neboť rodiče považovali za praktické, že se jejich děti rychle naučí česky od rodilých mluvčích a že je nemusí s sebou vodit na tržiště či do obchodu. Děti takto získaly kladný vztah nejen k paní, která je hlídala, ale i k českým tradicím (Vánocům, Mikuláši, opékání buřtů, řízkům, guláši apod.). Můžeme říci, že aspekt školní docházky mladých Vietnamců a jejich částečné vyrůstání v českých rodinách tvoří agens kulturní změny v rámci vietnamské komunity v ČR obecně. Souběžným efektem této kulturní změny je již zmí- něná ztráta mateřského jazyka, ale také emancipace vietnamských dívek.

„(...) bejt jen Vietnamkou není těžký... bejt českou Vietnamkou je těžší... :-)“

(Vietnamská studentka k tématu „Jak se má chovat slušná Vietnamka“ v diskusi na *Lidé.cz*, fórum Asijské krásky)

„Ono totiž být součástí (snad) jakékoli minority je docela ‚drsný‘, teda aspoň pro mě je to docela vopruz. (...) V té naší vietnamské komunitě hlavně proto, že jsem holka (všude nás pozorují). A na holky se nebere lupa jako na kluky, na nás se bere rovnou mikroskop. Občas si připadám jak v nějaké parodii na horor, kde se hlídá každý můj krok. Přitom mě většina těch drben a drbounů ani pořádně nezná. (Jak to říct... Prostě si hlídají svoje lidi a upozorní na vše, co se trošičku vymyká pů- vodnímu stereotypu – to dobré i to špatné. Navíc se veškeré informace řítí celou komunitou rychlostí impulsu z konečku prstu do temenního laloku koncového mozku.)“

(Z článku vietnamské blogerky Phuong Thuy Do Thi, „A zase su za couru“, *blog.iDNES.cz*, <[http:// dothi.blog.idnes.cz/c/121226/A-zase-su-za-couru.html](http://dothi.blog.idnes.cz/c/121226/A-zase-su-za-couru.html)>)

V roce 2004 proběhl výzkum integrace dětí a mládeže cizinců v České republice – zejména na úze- mí Prahy –, dále v Německu, Rakousku a Polsku. Zajímavým momentem výzkumu bylo zachycení takřka totožné výpovědi Vietnamce žijícího v ČR a Vietnamce z Polska, když oba použili pro viet- namské děti na základních školách stejnou metaforu: nazvali je „banánové děti“ v tom smyslu, že jsou zvenku žluté, ale uvnitř bílé. Označení „banánové děti“ se pak do povědomí české veřejnosti dostalo zejména díky fenoménu blogů vietnamských studentek a studentů, vznikajících na různých internetových portálech od počátku roku 2008. Ačkoli s takovou „nálepkou“ mnozí z dospívající generace Vietnamců žijících v České republice odmalička nesouhlasí, vnitřním konfliktem, do jaké společnosti ve skutečnosti patří, v určitém věkovém období (obvykle na střední škole) prochází všichni. Převzali již hodnoty a styl života české společnosti, mají mnohem blíže ke svým českým vrstevníkům, ale zároveň jsou nuceni dodržovat normy chování dané vietnamskou tradicí; jsou více Vietnamci, nebo Češi?

„Denno denně je mi připomínáno, jak jsem odlišná. Ze strany komunity, ze strany české. Třeba nevinou narážkou při normální konverzaci. Moje čeština je plynulá, stále se ale najdou lidé, kteří na mě mluví neskutečně pomalu a po chvíli se mě zeptají: „Rozumíš mi?“ Či při vyslovení mého jména – když ho mám někomu nadiktovat, musím ho napsat sama, nebo hláskovat.

(Z článku vietnamské blogerky *Phuong Thuy Do Thi*, „Česka nikdy nebudu, já su Vietnamka z Moravy“, *blog.iDNES.cz*, <<http://dothi.blog.idnes.cz/c/56346/Ceska-nikdy-nebudu-ja-su-Vietnamka-z-Moravy.html>>)

Ve Vietnamu se hodně dbá na úctu dětí vůči svým rodičům, která vychází z konfucianismu. Dle tradice se rodičům neodmlouvá, rodina rozhoduje o důležitých věcech každého jedince, mládí je zasvěceno studiu apod. Vietnamští rodiče toto chování často vyžadují i po svých dětech, které vychovávají v ČR, což může vést ke konfliktu, protože vietnamští studenti si uvědomují odlišnou výchovu v rodinách svých českých spolužáků. Zároveň může sehrát v rodinách svoji roli i „obětování“ rodičů, kteří opustili Vietnam kvůli budoucnosti svých dětí. Vietnamským studentům je někdy připomínáno, že rodiče tvrdě pracovali a pracují, proto oni musí tvrdě a s výbornými výsledky studovat. Tlak, který je tímto způsobem na ně vyvíjen, je zesilován i vietnamským okolím, které je bedlivě sleduje a srovnává jejich výsledky. Studenti mohou mít někdy pocit, že nesmějí selhat, protože zklamou rodiče a zároveň jim způsobí hanbu, protože každé selhání jedince je vnímáno jako selhání rodiny. Zatímco totiž euroamerická kultura vyzdvihuje individualitu a svobodu člověka-jedince, asijská kultura vnímá člověka vždy jako součást větší společenské jednotky, které se jedinec musí podřídit. Samozřejmě i u tohoto tématu platí, že nelze úplně zobecňovat, vždy záleží hlavně na jednotlivých rodinách, na jakém modelu se shodnou a co upřednostňují.

„(...) no vlastně mí rodiče nejsou až tak přísní... jako představují si, že si mám najít kluka, až budu plnoletá, ale když si najdu nějakýho rozumného, tak jim to vadit nebude... my jakoby pravidla máme, ale já to jako pravidlo neberu... prostě jak se budu chovat k nim, tak se voni budou chovat ke mně... za dobré známky a za dobrou domácí práci dostávám prachy a prostě jako bysme mezi sebou obchodovali (...).“

(Vietnamská studentka k tématu „Pravidla v rodinách“ v diskusi na *Lidé.cz*, fórum Vietnam)

Kromě řešení vztahů se svými českými spolužáky a kamarády a hodnocení odlišného životního stylu a hodnot jsou velkým tématem mladých Vietnamců a Vietnamek také smíšené partnerské vztahy. Na blozích vietnamských studentů a studentek je k nalezení mnoho různých názorů na to, zda je lepší chodit s Čechem (Češkou), či s Vietnamcem (Vietnamkou).

„(...) s Vietnamci si víc rozumím, máme stejnou kulturu, byli jsme podobně vychováni a celkově k sobě máme blíž. Vietnavec víc chápe moje problémy doma, to, jak se ke mně rodiče chovají, příčiny jejich chování – protože on to má doma taky tak. Čech nechápavě kroutí hlavou, lituje mě, ale nechápe to. Nechápe, proč jsem tak poslušná, proč se nevzbouřím, neuteču atd.

(Vietnamská studentka k tématu vztahu Vietnamky s Čechem v diskusi na *Lidé.cz*, fórum Asijské krásky)

V dnešní době však musíme druhou generaci Vietnamců u nás už rozlišovat. Vietnamští studenti, kteří přijeli z Vietnamu za svými rodiči do České republiky v 90. letech, zažili ještě jejich obchodní začátky. Mnoho z nich nerado vzpomíná na zimu u stánku, kde museli být s rodiči, když je neměl kdo pohlídat doma. Díky těmto zkušenostem získali i jiné životní hodnoty a cíle, než je tomu u vietnamských dětí narozených či přichozích do již etablovaného podnikání rodičů i stabilizovaného rodinného života. Zatímco první skupina si uvědomuje cenu svého vzdělání, jež rodiče zaplatili léty tvrdé práce a odříkání, druhá jej bere podobně jako její čeští vrstevníci coby samozřejmost, čímž také klesá ambicióznost, která se v tak silné míře projevuje u první skupiny.

„No tak řeči typu: ‚Stydím se za svůj původ,‘ sorry, ale to je myšlení puberťáka, člověk když dospěje, tak je většinou hrdej na to, kým je, já se teda nestydím za to, že sem Vietnamka, spíš naopak, beru to jako plus, protože některé české vlastnosti se mi nelíbí. Takhle si můžu brát z obou kultur jen to nejlepší.“

(Vietnamská studentka v diskusi na téma „Banánové děti“ na *Lidé.cz*, fórum Vietnam)

Pro snazší komunikaci s českým prostředím je zejména dětem na školách často dáváno k vlastnímu vietnamskému jménu i křestní jméno české. Hlavním důvodem je ten, že vietnamská jména jsou pro Čechy obtížně vyslovitelná. Zpravidla pak volba českého jména souvisí s fonetickou podobou alespoň prvního písmene: Ha bývá často Hanka, Hung Honza, Linh Lenka atp. Je zajímavé, že během střední školy přestává část vietnamských studentů své české jméno používat a při nástupu na vysokou školu se téměř všichni představí už pouze svým vietnamským jménem. Tento jejich vývoj jistě souvisí i s hledáním vlastní identity a s postupným získáváním pozitivního pohledu na vlastní vietnamské kořeny, který je často spojen s velkou zvědavostí a pátráním po tradicích a jazyce jejich rodičů.

6. Komunikační průvodce

Výuka ve školách ve Vietnamu je založena zejména na memorování a matematice. Společenské vědy jako sociologie, psychologie apod. nejsou v pragmatické společnosti pátrající po ekonomickém přínosu doceněné, tudíž ani rozvinuté.

Stejně jako je zatím stále patrný ekonomicko-tržní charakter vietnamské komunity v ČR, je často tržní a ekonomická i výchova potomků: „Finančně tě podpoříme, ale uč se, abys obstál v konkurenci a byl úspěšný.“ Skutečnost, že vietnamští žáci a žákyně mají výborný prospěch, proto nemusí znamenat, že jsou zcela bez problémů. Žáci mohou žít ve stresu, který na sobě jen nedávají znát. Mnohé starosti nedokáží vysvětlit ve škole, jiné zase svěřit rodičům; pamatujeme, v jakém složitém kulturním i jazykovém prostředí žijí.

Vietnamští žáci a žákyně mohou patřit ke dvěma různým skupinám: jedni více zápasí s češtinou, druzí s vietnamštinou. Podléhají každopádně určité krizi identity, do jaké společnosti vůbec patří. Učitelé a učitelky by měli být empatičtí v tématech, která se identity žáka či žákyně dotýkají. Například jejich volby používat vietnamské či české jméno, jejich chuti či nechuti vyprávět spolužákům o vietnamské kultuře či si na toto téma připravovat referáty.

Nejen mladí Vietnamci jsou velmi citliví na jakékoli zobecňující hodnocení celé vietnamské komunity. Příslušník komunity rozlišuje daleko větší nuance než jedinec zvenčí, a zobecnění se ho proto osobně dotýkají. Žák ve třídě by si měli uvědomit, že na základě zkušenosti s několika jedinci nemohou soudit celou skupinu. Vždyť už sám vietnamský žák ve třídě může pro ostatní představovat důkaz, že všichni Vietnamci nejsou jen obchodníci nebo pěstitelé marihuany.

Pokud pedagog či pedagožka předají studentům fakta a širší souvislosti týkající se dané skupiny (resp. komunity) a podaří se jim vzbudit zájem o jinou kulturu, mohou výrazně přispět k boji proti rasismu a xenofobii, jež často vycházejí z obav a nevědomostí. Pedagogové by měli své třídy zprostředkovat skutečnost, že na jednu věc se různé kultury mohou dívat jinak – že vietnamský a český žák/kyně mají leccos společného, ale i rozdílného. Mohou tak přispět k vytvoření lepší atmosféry ve své třídě a potažmo ve společnosti vůbec. I to je multikulturní výchova – poznávat dosud neznámé a brát si z odlišného inspiraci, otevřít třídu všem názorům a nechávat se jimi obohacovat a rozvíjet.

Mladá generace Vietnamců často ztrácí vztah k vlasti svých rodičů. Interkulturní vzdělávání na školách tak může motivovat samotné vietnamské žáky k poznávání kultury jejich rodičů, k poznávání svých kořenů. Přestože za svůj domov považují ČR, nemusí proto ztratit kořeny rodinné historie.

Každopádně však školy mají na čem stavět: na velké motivaci vietnamských žáků a rodičů ke vzdělání, na tradiční vietnamské úctě k učitelům a učitelkám i rodičům a na vědomí komunity, že bez vzdělání to člověk daleko nedotáhne.

7. Shrnutí

- Vietnamci jsou národem s více než tisíciletou historií, během níž se na jeho území vystřídala řada rozličných kulturních vlivů. Mnohé cizí kulturní prvky, je-li v nich rozpoznán potenciál vedoucí k rozvoji a prosperitě, jsou Vietnamci bez větších obtíží přijímány a přizpůsobovány k vlastnímu užítku dodnes.
- Vietnamská kultura se vyznačuje tradicí uctívání předků a náboženským synkretismem.
- Vnímání rodinných a společenských hodnot ve Vietnamu bylo ovlivněno konfuciánským učením, jež chápe člověka vždy jako součást větší společenské jednotky, které se jedinec musí podřídít.
- Vietnamský imigrant se u nás potýká s celou řadou překážek a problémů, které si majorita neuvědomuje: se sociální izolací způsobenou odchodem z domova ve Vietnamu, s nadměrným pracovním nasazením, závislostí na komunitních sítích v důsledku jazykové a kulturní bariéry a s celou řadou dalších ekonomických znevýhodnění plynoucích ze statusu cizince (s náklady spojenými s povolením k pobytu, s vyšším zdravotním pojištěním i nájmem, s poplatky za tlumočnicka v rámci servisu krajanů, ale i s korupcí na straně českých úředníků aj.).
- Také vietnamský žák s plynulou češtinou může řešit problémy, které nejsou na první pohled vidět: vysoké nároky rodičů na jeho prospěch a úspěchy v české společnosti a současně lpění na dodržování tradičních vietnamských norem, krizi identity, způsobenou přechody mezi tolik odlišnými kulturami, rasismus a xenofobii ze strany majority aj.
- Média pohled na vietnamskou komunitu zkreslují, neboť informují pouze o událostech, které jsou pro majoritního diváka atraktivní – naprostá většina mediálních zpráv o vietnamské komunitě se tudíž týká kriminality.

8. Úkoly

Opakování

Jsou následující tvrzení pravdivá?

- 1) Mezi prostými občany Vietnamu byl vždy z náboženství nejpopulárnější konfucianismus, ale zároveň téměř všichni lidé ve Vietnamu, bez ohledu na sociální postavení, uctívají Buddhu. ANO NE
- 2) Vietnamci věří, že zemřelé duše odcházejí do jiného světa, a na zemi je pozůstalí uctívají ve speciálním rodinném chrámu nebo častěji přímo v domě na oltáři, který je vyčleněn tomuto kultu. ANO NE
- 3) První Vietnamci začali do Československa přijíždět již ve 40. letech 20. století a největší počet vietnamských občanů zaznamenalo socialistické Československo v 60. letech – přesahoval 35 tisíc osob, přičemž dvě třetiny tvořili dělníci. ANO NE

Textová analýza

(...) Sapa není už jenom tržnicí, ale je to místo, kde se nachází několik tisíc Vietnamců, většinou bez legálního pobytu v ČR. Nastěhovali se do blízkých domů kolem a nám nastalo peklo. Kálejí nám po chodbách, v bytech mají kradené zboží a pěstují drogy. Už několik z nich projevilo svou agresivitu, když byla objevena jejich „činnost“. Vietnamské večerky jsou plné nelegálně vyrobeného alkoholu a cigaret, oni v tom ale asi nejedou, je za tím někdo jiný a mocnější, proto ty jejich večerky jsou tak četné. Zboží je tam předražené a mnohdy prošlé. Kšeftují a podvádějí. Přitom 20 let nemusí platit daně a DPH.

(Komentář k článku „Vietnam v Praze“, <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cislocianku=2010032901>>)

- 1) Proveďte rozbor textu z hlediska přítomných stereotypů a xenofobních obvinění.
- 2) Jak byste reagovali, kdyby podobné závěry vyslovil váš student/ka?

Analýza reálné situace

V městě XY bylo v poměrně krátké době po sobě otevřeno hned několik vietnamských večerek nedaleko od sebe. Místním obyvatelům začalo být takové množství obchůdků se stejným zbožím v jedné ulici brzy podezřelé. Okolím se začaly šířit spekulace, že všechny večerky dost možná patří vlastníkovvi místní vietnamské tržnice a slouží jako zástěrka k praní špinavých peněz, nebo dokonce k distribuci drog. Poctivý živnostník se zdravým obchodním uvažováním by si přece nepořídil večerku v místě, kde už si konkurovalo večerek pět!

- 1) Interpretujte situaci: Jaký je skutečný důvod toho, že v jedné ulici vzniklo až šest vietnamských večerek?
- 2) Co vedlo lidi z okolí ke spekulacím vyjádřeným výše?
- 3) Dalo by se takovému nedorozumění nějak předejít?

Projekt

Do prvního ročníku gymnázia přišla šikovná vietnamská studentka. Její prospěch byl velmi dobrý, avšak studentka příliš nesplynula s kolektivem. Působila zakřikle, nejezdila na školní výlety a podle všeho se svými spolužáky ani nechodila na mimoškolní akce. Po nějaké době začala výrazně hubnout a měla jsem podezření na poruchu příjmu potravy. Působila velmi roztěkaně. Při nabídce rozhovoru se schůzce vyhnula. Na třídních schůzkách jsem se snažila komunikovat s rodiči, avšak ti všechna naznačená podezření zamítali a stěžovali si naopak na svoji dceru, že se málo učí (měla přitom dobré výsledky). Později jsem se náhodou dozvěděla, že studentka dostala od rodičů vynadáno, že jim dělá ostudu...

(Z vyprávění pedagožky, 2007)

- 1) Setkali jste se někdy s obdobným případem u českého žáka či žákyně?
- 2) K čemu byste přihlédlí, pokud by se jednalo o žáka či žákyni vietnamského původu?
- 3) Jak byste situaci řešili?

Klíč

Opakování: 1) NE – Mezi prostými občany Vietnamu byl vždy z náboženství nejpoblárnější buddhismus, ale zároveň všichni lidé ve Vietnamu, bez ohledu na sociální postavení, vyznávají kult předků. 2) ANO. 3) NE – Největší počet vietnamských občanů zaznamenalo socialistické Československo v 80. letech – přesahoval 35 tisíc osob, přičemž dvě třetiny tvořili dělníci.

Textová analýza: 1) Např. nelegální pobyt, nehygieničnost, prodej kradeného zboží a drog, agresivita.

Analýza reálné situace: Obsazení vhodné lokality více vietnamskými obchodníky se stejným sortimentem najednou nechápu Vietnamci jako konkurenční prostředí. Ve Vietnamu funguje uliční systém prodeje, takže každá ulice soustřeďuje pouze obchodníky s určitým typem zboží (některé ulice dodnes nesou název zboží, s nímž se zde obchodovalo – například ulice Vějířová, Hedvábná, Bambusová aj.). K tomu podstatná část vietnamských obchodníků stále funguje na principu nápodoby krajanů.

Projekt: –

9. Doporučená literatura

Dějinám, kultuře a náboženství Vietnamu obecně se věnují publikace:

Hlavatá, Lucie – Karlová, Petra – Strašáková, Mária – Ičo, Ján, *Dějiny Vietnamu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

Jedná se o jediný zdroj v českém jazyce, který pojednává takto důkladně a přehledně o dějinách Vietnamu od nejstarších dob až do dnešních dnů.

Ičo, Ján, *Náboženství ve Vietnamu*, Praha: Muzeum hl. m. Prahy 2010.

Vietnam charakterizuje pestrá synkreze světových náboženství, dodnes intenzivně působících představa o posmrtném životě a několika unikátních místních sekt. Publikace stručně přibližuje nejvýraznější rysy myšlenkového světa tohoto duchovně jedinečného regionu.

Pechová, Eva, *Vietnamský lunární nový rok*, Praha: Muzeum hl. m. Prahy 2010.

Stručné přiblížení největšího vietnamského svátku, jeho kořenů a průběhu oslav.

Vasiljev, Ivo, *Za dědictvím starých Vietů*, Praha: Etnologický ústav AV ČR 1999.

Knihou předního českého vietnamisty vysvětluje původ a utváření vietnamské kultury, jazyka a národa.

Tématu migrace Vietnamců a vietnamské komunity v ČR se věnují publikace:

Kocourek, Jiří – Pechová, Eva (eds.), *S vietnamskými dětmi na českých školách*, Praha: H&H – Klub Hanoi 2006.

Knihou poskytuje základní informační zázemí o vietnamské kultuře a migraci do ČR. Realie z vietnamské kultury jsou často formulovány tak, aby bylo možné je porovnat s relevantními informacemi o kultuře české. Zároveň si pedagog může vytvořit základní představu o tom, jak se vietnamská tradice proměňuje v prostředí dnešní ČR.

Martínková, Šárka, *Vietnamská komunita v Praze*, Praha: Muzeum hl. m. Prahy 2010.

Publikace přináší kompaktní pohled na usazování, formování a aspekty fungování vietnamské komunity na území Prahy od konce 40. let minulého století až po současnost.

Dokumentární filmy s česko-vietnamskou tematikou:

Banánové děti (režie Martin Ryšavý, 2008, 67 min.)

Film přináší několik portrétů zástupců mladé vietnamské generace v ČR. Jejich prostřednictvím máme možnost nahlédnout do osobitého prostředí zdejší vietnamské komunity, ale také lépe pochopit potíže spojené s hledáním identity, jak je zažívají ti, kterým bylo souzeno vyrůstat ve dvou odlišných kulturních a jazykových prostředích.

Kdo mě naučí pít znaku (režie Martin Ryšavý, 2006, 92 min.)

Film se vydává po stopách dnes už minulých dob československo-vietnamské spolupráce a snaží se bez ohledu na úzce politické aspekty zhodnotit její význam pro životní příběh několika vietnamských absolventů československých škol; současně uvádí diváka do vietnamské historie a ukazuje změny v současném Vietnamu.

Země snů (režie Martin Ryšavý, 2009, 57 min.)

Film přináší zprávu o tíživé situaci vietnamských dělníků, kteří přišli pracovat do českého průmyslu v posledních letech. Snímek získal Filmovou cenu Pavla Kouteckého 2010 za výjimečný dokumentaristický počin.

Další doporučené zdroje:

Webové stránky občanského sdružení Klub Hanoi [on-line]. Dostupné z WWW: <<http://www.klubhanoi.cz>>.